

УДК 37(477)(092):373.014.3

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2024.2.7>

Світлана РОМАНЮК

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та методики початкової освіти, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, вул. Рівненська, 14, м. Чернівці, Україна, 58000

ORCID: 0000-0002-9905-8880

Владислав ВЕРБЕЦЬ

доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, вул. Проскурівське Підпілля, 139, м. Хмельницький, Україна, 29013

ORCID: 0009-0006-9995-9087

Бібліографічний опис статті: Романюк, С., Вербець, В. (2024). Імплементація педагогічних ідей О. Поповича в умовах модернізації Нової української школи. *Acta Paedagogica Volyniensis*, 2, 44–48, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2024.2.7>

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ О. ПОПОВИЧА В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

У статті акцентується увага на педагогічній спадщині відомого учителя-практика, автора шкільних підручників, громадсько-просвітницького та культурного діяча Омеляна Поповича в контексті розвитку Нової української школи. Обґрунтовано актуальність його дидактичних ідей у навчанні рідної мови молодших школярів, які не втратили свої значущості на сучасному етапі, урізноманітнення принципів, методів і форм навчання та організації освітнього процесу в початковій школі. Доведено, що провідними принципами мовної освіти є збагачення словникового запасу учнів на основі вивчення творів художньої літератури, активізація розвитку мислення і мовлення школярів, реальні ситуації спілкування і важливий з-поміж них принцип зв'язку навчання з життям. Актуальними для сучасних реалій вважаємо міркування О. Поповича щодо використання експериментальних, практичних методів навчання, які суголосні з сучасними проєкними, інформаційно-комунікаційними технологіями.

Розкрито можливість творчого використання педагогічних ідей О. Поповича у підготовці сучасного вчителя початкової школи, створення підручників нового покоління для молодших школярів. Так, на думку педагога шкільні підручники мають враховувати вікові особливості дітей і написані зрозумілою, доступною для них літературною українською мовою, побудовані на краєзнавчому матеріалі, реалізуючи національне виховання. Обґрунтовано власності особистості вчителя (особистісні, професійні, морально-етичні), які є суголосними вимогам сьогодення і складають основу професійного стандарту «Вчитель початкових класів закладів загальної середньої освіти».

Метою публікації є обґрунтування доцільності імплементації педагогічних ідей О. Поповича в освітній процес сучасної початкової школи та підготовки майбутніх вчителів початкових класів закладів загальної середньої освіти в умовах викликів сьогодення.

Перспективами подальшого дослідження визначено виховний потенціал літературного доробку педагога у формуванні національної свідомості зростаючої особистості.

Ключові слова: Омелян Попович, педагогічні ідеї, принципи та методи навчання, підручникотворення, національне шкільництво Буковини.

Svitlana ROMANIUK

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy and Methods of Primary Education, Yurii Fedkovych Chernivtsi National University, Rivne str., 14, Chernivtsi, Ukraine, 58000

ORCID: 0000-0002-9905-8880

Vladyslav VERBETS

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor at the Department of Pedagogy, Khmelnytskyi Humanitarian and Pedagogical Academy, Proskurivske Pidpillia str., 139, Khmelnytskyi, Ukraine, 29013

ORCID: 0009-0006-9995-9087

To cite this article: Romaniuk, S., Verbets, V. (2024). Implementatsiia pedahohichnykh idei O. Popovycha v umovakh modernizatsii Novoi ukrainskoi shkoly [Implementation of pedagogical ideas of O. Popovych in the conditions of modernization of the New Ukrainian School]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 2, 44–48, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2024.2.7>

IMPLEMENTATION OF PEDAGOGICAL IDEAS O. POPOVYCH IN THE CONDITIONS OF MODERNIZATION OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

The article focuses on the pedagogical heritage of the famous teacher-practitioner, the author of school textbooks, public educational and cultural figure Omelyan Popovych in the context of the development of the New Ukrainian School. The relevance of his didactic ideas in teaching the native language of younger schoolchildren, which have not lost their significance at the modern stage, the diversification of principles, methods and forms of learning and the organization of the educational process in primary school are substantiated. It has been proven that the leading principles of language education are the enrichment of students' vocabulary based on the study of works of fiction, the activation of the development of schoolchildren's thinking and speech, real situations of communication, and the principle of connecting learning with life is important among them. We consider O. Popovych's considerations regarding the use of experimental, practical teaching methods, which are consistent with modern design, information and communication technologies, to be relevant for modern realities.

The expediency of the creative use of O. Popovych's pedagogical ideas in the training of a modern primary school teacher, the creation of new generation textbooks for younger schoolchildren has been revealed. Thus, according to the teacher, school textbooks should take into account the age characteristics of children and be written in an understandable, accessible to them literary Ukrainian language, built on local history material, implementing national education. The properties of the teacher's personality (personal, professional, moral and ethical) are substantiated, which are consistent with today's requirements and form the basis of the professional standard «Teacher of primary classes of general secondary education institutions».

The purpose of the publication is to substantiate the expediency of implementing the pedagogical ideas of O. Popovych in the educational process of a modern elementary school and training future teachers of elementary grades of general secondary education institutions in the conditions of today's challenges.

The educational potential of the teacher's literary work in the formation of the national consciousness of the growing personality is determined by the prospects of further research.

Key words: *Omelyan Popovych, pedagogical ideas, principles and methods of teaching, textbook creation, national school system of Bukovyna.*

Актуальність проблеми. Трансформаційні процеси, які відбуваються в освітній галузі, динамічний розвиток сучасного суспільства вимагає виховання самостійних, творчих, відповідальних громадян, які здатні ефективно взаємодіяти у виконанні соціальних, виробничих та економічних завдань. Реалізація окресленої мети вимагає розвитку особистісних якостей і творчих здібностей людини, умінь самостійно здобувати нові знання та розв'язувати проблеми, орієнтуватися у швидкозмінному соціумі. Саме ці пріоритети лежать в основі реформування сучасних закладів загальної середньої освіти, головне завдання яких – підготувати компетентну особистість, здатну до знаходження правильних рішень у конкретних навчальних, життєвих, а в майбутньому і професійних ситуаціях.

Сьогодні варто наголосити, що ідеї, суголосні ключовим положенням сучасних державних документів у галузі освіти, зокрема і Концепції «Нова українська школа», що визначила магістральні напрями модернізації системи

загальної середньої освіти України, свого часу проголошував і особистою багатовекторною діяльністю утверджував в українському шкільництві Буковини та Галичини Омелян Попович. Тому ставимо за мету обґрунтувати доцільність імплементації педагогічних ідей О. Поповича в освітній процес сучасної початкової школи та підготовку майбутніх вчителів початкових класів закладів загальної середньої освіти в умовах викликів сьогодення.

Стан дослідження проблеми. Аналіз джерельної бази засвідчив, що основні напрями (українське шкільництво, дидактика, підручникотворення) і сфери діяльності (культурно-просвітницька, громадська) розкриті у працях Г. Білавич, Д. Герцюка, О. Добржанського, Т. Завгородньої, Л. Платаш та ін. Проте цілісного осмислення творчого доробку та життєдіяльності багатогранної постаті О. Поповича ще не створено, не зважаючи на реформаційні процеси в системах освіти й науки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Упродовж останніх десятиліть розвиток україн-

ської науки характеризується посиленням інтересом вчених до дослідження історії вітчизняного шкільництва, педагогічної думки її фундаторів, видатних постатей української культури. У контексті зазначеного актуальність багатоаспектного доробку буковинського сіяча розумного, доброго, вічного, видатного українського педагога, культурно-просвітницького, громадського діяча Омеляна Поповича, який сприяв розбудові національного шкільництва Буковини є незаперечною. Адже твори О. Поповича свідчать, як стверджує Д. Пенішкевич, що українська педагогічна думка має глибокі гуманістичні корені» (Пенішкевич, 2000). О. Попович належить до прогресивних діячів кінця XIX – початку XX століття, що зробив значний внесок у розвиток національної освіти та розбудови шкільництва на Буковині. Він обіймав посади вчителя, шкільного інспектора, був автором шкільних підручників, заклав основи особистісно-орієнтованого та дитиноцентрованого підходів, які є суголосними сучасній системі освіти.

Значний педагогічний досвід, управлінська, літературна та видавнича діяльність сприяли формуванню у нього національно-патріотичних поглядів, ідей, активної громадської життєвої позиції: педагог прагнув покращити життя буковинців, а тому сприяв відкриттю понад 1000 українських класів і шкіл, вболівав за можливість навчатися усіх буковинських дітей, обов'язковому відвідуванні їх закладів освіти, дбав про забезпечення шкіл належними умовами для навчання та виховання школярів, акцентував увагу на посиленні відповідальності педагогів за якість своєї роботи, важливості використання дидактичного матеріалу, максимально сприяв національному відродженню української культури та шкільництва на Буковині.

Відомий педагог і організатор системи національної освіти українців провідною ідеєю в її функціонуванні вважав навчання рідною мовою, оскільки саме рідномовна освіта, за його твердими переконаннями, є основою формування нації та її саморозвитку. Зокрема, у лінгводидактичних працях, написаних для українських вчителів краю, «Наука мови в школі народній» (1905), «Грамматика а стилістика в народній школі» (1906), «Учімсе руської мови» (1906) та ін. О. Попович акцентує увагу на необхідності використання таких принципів мовної освіти, як збагачення словникового

запасу учнів на основі вивчення творів художньої літератури, пізнання навколишньої дійсності, сприймання процесів, що відбуваються у суспільному середовищі; активізації розвитку мислення і мовлення шляхом включення школяра в продуктивну діяльність, реальні ситуації спілкування, які сприяють формуванню його комунікативних умінь і навичок, здатності до спільної діяльності в колективі ровесників чи з дорослими людьми, адже батьки часто залучали дітей до домашньої господарської праці.

Ефективним у мовній освіті учнів, на думку О. Поповича, є принцип зв'язку навчання з життям, досвідом та знаннями учнів. Досвідчений методист рекомендував учителям залучати дітей до практичної діяльності – проводити «дослідні» роботи, організовувати «прогульки» – екскурсії, залучати до праці «в огороцях» – пришкільних ділянках. Він переконаний, що саме цей дидактичний принцип в найбільшій мірі спрямований на формування мовленнєвих якостей зростаючої особистості, тобто вміння налагоджувати взаємодію з оточуючими, будувати повноцінні в комунікативному відношенні зв'язні висловлювання, здатність вести діалог, дотримуючись правил мовленнєвого етикету.

Зіставлення зазначених міркувань О. Поповича із завданнями сучасної школи засвідчує їх повну сумісність. Адже метою НУШ, згідно Державного стандарту початкової освіти, є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь, відповідно до вікових, індивідуальних, психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості. Досягнення цієї мети дасть можливість сформувати у молодших школярів десять ключових життєво важливих компетентностей, першочерговою серед яких визначено вільне володіння державною мовою, що передбачає уміння усно і письмово висвітлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях (Державний стандарт початкової освіти, 2018).

Враховуючи те, що забезпечити формування зазначених компетентностей у молодших

школярів може лише відповідно підготовлений вчитель початкових класів, професорсько-викладацький колектив кафедри педагогіки та методики початкової освіти спрямовує свою діяльність на виховання майбутніх фахівців, які здатні у процесі професійної діяльності:

- успішно вирішувати свої власні життєві проблеми, проявляючи ініціативу, самостійність і відповідальність;

- усвідомлювати мету компетентісно орієнтованого навчання;

- планувати урок з використанням усього розмаїття форм і методів навчальної діяльності і, насамперед, усіх видів самостійної роботи, діалогічних евристичних і проблемних методів;

- пов'язувати навчальний матеріал з повсякденним життям та інтересами учнів;

- залучати до обговорення попередній досвід школярів;

- демонструвати учням рольові моделі на прикладі реальних людей, літературних персонажів;

- оцінюючи навчальні досягнення школярів, брати до уваги не тільки продемонстровані знання і вміння, а, насамперед, здатність застосовувати їх у навчальних і життєвих ситуаціях (Пономарьова, 2010).

Важливо зазначити, що на необхідності цих якостей як особистісних рис професійного педагога народних шкіл наголошував у свій час і організатор української освіти на Буковині і в Галичині О. Попович. Так, у статтях «Наука читання і граматики» (1894), «Наука мови в школі народній» (1908), «Слово до вчителя» (1928) та ін. він на основі власного досвіду і спостереження за діяльністю колег обґрунтував наступні риси/ властивості особистості вчителя:

- особистісні – працьовитість, рішучість, наполегливість, тверда воля і характер, енергійність, терплячість;

- професійні – високий рівень освітньо-методичної підготовки; фаховий організатор, постійне самовдосконалення;

- морально-етичні – любов до професії і дітей, громадянська мужність, скромність, небагатослівність, носій високих моральних якостей.

Варто зазначити, що з певними модифікаціями, відповідно до сучасної термінології і досягнень педагогічної науки, вони ввійшли

до професійного стандарту Вчитель початкових класів закладів загальної середньої освіти, а також програмних компетентностей та програмових результатів навчання ОПП Початкова освіта першого (бакалаврського) і другого (магістерського) рівнів вищої освіти, за якими здійснює підготовку майбутніх учителів Нової української школи кафедра педагогіки та методики початкової освіти Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Закцентуємо увагу на тому, що цей процес здійснюється на основі компетентісно-орієнтованого підходу, який вимагає від викладачів застосування методів і форм, що передбачають включення здобувачів вищої освіти в активну діяльність. До них відносимо: продуктивні, що спонукають застосовувати вивчений матеріал на практиці; евристичні з елементами пошуку, під час яких студенти окремі елементи нових знань знаходять завдяки виконанню пізнавальних завдань; проблемні, завдяки яким студенти усвідомлюють проблему і знаходять шляхи її вирішення; інтерактивні, що забезпечують активну взаємодію всіх учасників освітнього процесу, під час якої кожний студент осмислює свою участь в отриманні знань, відчуває рівень свого внеску в інформаційне забезпечення матеріалом, свій успіх.

Власний досвід викладання лінгводидактичних дисциплін та аналіз діяльності викладачів кафедри переконує, що такий підхід у підготовці майбутніх вчителів Нової української школи забезпечує тісний зв'язок теорії з практикою, розвиток у них критичного мислення, рефлексії, навичок спілкування, створює атмосферу співробітництва, партнерської взаємодії, формування їхніх лідерських якостей, здатності приймати адекватні рішення і ефективно діяти в нестандартних життєвих і виробничих ситуаціях.

Актуальними для сучасних освітніх реалій вважаємо міркування О.Поповича щодо переходу від догматичних / традиційних методів навчання до науково-дослідних, експериментальних, практичних, які забезпечують активізацію уваги й пізнавальної діяльності учнів. Адже важливою умовою розбудови Нової української школи є спонукання / залучення особистості до самостійного й виваженого дослідження та аналізу проблемних ситуацій, висунення й обґрунтування гіпотез, формулювання висновків та реко-

мендацій, знаходження нестандартних рішень, пошуку інформації, прогнозування й здійснення пізнавальної діяльності. Для прикладу: вміння користуватися проєктною технологією, сучасними інформаційно-комунікаційними засобами є показником високої кваліфікації майбутнього педагога, його інноваційного мислення, орієнтації на особистісний розвиток молодшого школяра у процесі навчання.

Зазначених компетентностей (інтегральної, загальних і спеціальних (фахових)) студенти набувають під час вивчення освітніх компонент, визначених навчальними планами спеціальності «Початкова освіта» першого і другого рівнів вищої освіти, проходження різних видів професійної (педагогічної) практики та виконання кваліфікаційної роботи, тема якої, як правило пов'язана з майбутньою професійною діяльністю нашого випускника.

Цікавим і цінним для педагогів сучасної початкової школи і викладачів закладів вищої освіти вважаємо досвід О. Поповича в галузі підручникотворення. Педагог слушно стверджував, що навчальні книги для народних шкіл повинні збуджувати уяву і розвивати мислення учнів, формувати їхні національні почуття і свідомість, високі моральні якості, гуманні стосунки з оточуючими, прищеплювати християнські чесноти, любов до рідної мови й отчого краю, до духовної культури українського народу. Вони мають бути написані зрозумілою і доступною для дітей літературною українською мовою, бути цікавими і захоплюючими, вміщені в них тексти повинні відповідати віковим і психофізіологічним особливостям дітей. Важливою складовою підручників є насиче-

ність їх прислів'ями, приказками, загадками, казками з використанням значної кількості народознавчого матеріалу, що засвідчує посилену увагу педагога до національного виховання. Необхідно зазначити, що саме такими були створені ним підручники для народних та середніх шкіл Буковини й Галичини, які активно використовувалися тогочасними українськими вчителями. Маємо на увазі «Читанку для шкіл народних» (1892, 1894), «Граматику для шкіл народних» у 4-х частинах (1894, 1896), «Співаник для шкіл народних» (1896).

Доцільність використання обґрунтованих О. Поповичем засад підручникотворення в умовах сьогодення підтверджує і наш власний досвід підготовки навчальних книг з літературного читання для учнів початкових класів Нової української школи та навчально-методичних посібників для студентів спеціальності «Початкова освіта».

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, викладене вище дає підстави стверджувати, що в модернізації системи освіти України і насамперед в інноваційному розвитку Нової української школи доцільно творчо використовувати прогресивні ідеї, науковий доробок і дидактичні напрацювання педагогів, які стояли біля витоків української національної освіти і своєю подвижницькою діяльністю забезпечували її становлення та розвиток, успішне функціонування на кожному етапі історичного поступу. Перспективами подальшого дослідження визначено виховний потенціал літературного доробку педагога у формуванні національної свідомості зростаючої особистості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Державний стандарт початкової освіти. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ur0.jp/vEvJi>.
2. Пенішкевич Д. (2000). Омелян Попович – батько українського шкільництва на Буковині. Педагогіка: Вісник Прикарпатського університету. Івано-Франківськ, вип. IV, С. 241–248.
3. Пономарьова К. Реалізація компетентнісного підходу в навчанні молодших школярів української мови. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ur0.jp/rI67r>.

REFERENCES:

1. Derzhavnyi standart pochatkovoї osvity [State standard of primary education] [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu <https://ur0.jp/vEvJi> (in Ukrainian).
2. Penishkevych D (2000). Omelyan Popovych – batko ukrayinskoho shkylntstva na Bukovyni [Penishkevich D., Omelyan Popovych – the father of Ukrainian schooling in Bukovina] *Pedahohika: Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Ivano-Frankivsk*, vyp. IV, p. 241–248 (in Ukrainian).
3. Ponomarova K. Realizatsiia kompetentnisonoho pidkhdou v navchanni molodshykh shkoliariv ukrainskoi movy [Ponomarova K. Implementation of the competence approach in teaching Ukrainian language to younger schoolchildren]. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu <https://ur0.jp/rI67r> (in Ukrainian).